

סיכום 8 מלחמת יום הכיפורים

מלחמת יום הכיפורים פרצה ב-6 באוקטובר 1973, כאשר צבאות מצריים וסורים תקפו באופן פתאומי את ישראל. ההתקפה הדהימה את צה"ל, שלא היה מוכן לה. המלחמה פרצה בזמנית בשתי חזיתות: בחזית הצפונית ובחזית הדרומית. את ההחלטה לצאת למלחמה כבר בסוף 1973, קיבלו נשיא מצרים אנואר אל-סאדאת, ונשיא סוריה חאפז אל-אסד. הם יזמו את המלחמה ותיאמו את מהלכיהם.

הגורמים לפרוץ מלחמת יום הכיפורים

- התבוסה הערבית במלחמת ששת הימים

התבוסה האדירה, שנחלו מדינות ערב, במלחמת ששת הימים, נתפסה כהשפלה ופגעה בכבוד ההנהגה המצרית והסורית. סוריה ומצרים חיכו לשעת נקם, שבה יוכלו להשיב את כבודן ולפגוע בצה"ל, שנתפס כצבא כל יכול ובטוח בעצמו. שתי המדינות ביקשו להחזיר את השטחים שכבשה מהן ישראל במלחמת ששת הימים. מנהיגי מצרים וסוריה רצו להראות כי מלחמת ששת הימים אינה בבחינת סוף פסוק, אלא רק פרק במאבק המתמשך בין ישראל לשכנותיה.

כפי הנראה, לא האמינו מנהיגי סוריה ומצרים כי ביכולתם להכניע את ישראל, אך סברו כי ביכולתם להגיע להישגים צבאיים חשובים, אשר יעניקו להם עמדת כוח במו"מ עם ישראל.

- הקיפאון המדיני במזרח התיכון

בשנת 1970 נפטר מנהיג מצרים גמאל עבד אל-נאצר, ובמקומו עלה לשלטון אנואר סאדאת. סאדאת הבין כי אי אפשר לחסל את מדינת ישראל ולכן ביקש להשיב את השטחים שאיבדה מצרים במלחמת ששת הימים. ב-1971 הכריז על שנה זו "כשנת ההכרעה" להחזרת השטחים תמורת הסכם. בשנה זו העביר סאדאת מסרים חשאיים לישראל המעידים על כוונות להיכנס למו"מ, אך מנהיגי ישראל דחו את הצעותיו מאחר ולא האמינו לו. חלקם גם טענו כי מצרים חלשה ועדיף להמשיך ולהחזיק בסיני. ידועה אמירתו של משה דיין: "עדיף שארם אל שייח בלי שלום, מאשר שלום בלי שארם אל שייח", שמסמלת חוסר רצון אמיתי מצד ישראל בתהליך מדיני. סאדאת הבין כי הדרך היחידה שלו להחזיר את סיני היא על ידי מלחמה. מלחמת יום הכיפורים נועדה לשבור את התפיסה הביטחונית הישראלית, לפיה תוספת שטחים תחזק את המדינה, ולהוכיח לישראל כי כדאי לה לשבת למו"מ.

הנסיבות לפרוץ המלחמה

מלחמת יום הכיפורים פרצה בנסיבות מיוחדות:

מצד אחד מצרים וסוריה תכננו את המלחמה זמן רב, התחמשו ונקטו בצעדים רבים לקראתה.

מצד שני, ישראל הייתה שרויה באופוריה ולא קלטה את הסימנים אודות המלחמה הקרבה.

האופוריה מובילה לקונספציה

לאחר מלחמת ששת הימים התחזקה תחושת הביטחון של ישראל. גבולות המדינה גדלו ורגשות הגאווה בעקבות הניצחון הסוחף של מלחמת ששת הימים והשגשוג הכלכלי שבא בעקבותיו העניקו לישראלים תחושת ביטחון והתנשאות והביאו להנחה שניתן להישען רק על הכוח הצבאי של צה"ל. תחושות אלו הובילו לזלזול בערבים וביכולותיהם ולמחשבה כי לא יעזו לפתוח במלחמה. משעברה "שנת ההכרעה", עליה דיבר סאדאת, ולא אירע דבר, גברה השאננות בישראל ונוצר הרושם כי סאדאת מצהיר הצהרות רמות שאינן מגובות במעשים.

תחושת האופוריה הזו הובילה לקונספציה (תפיסה מקבעת) של אמ"ן (אגף מודיעין) כי הגבולות החדשים ועוצמתו של צה"ל ימנעו כל מלחמה לשנים רבות.

הקונספציה המודיעינית התבססה על שלוש הנחות, שהתבררו כשגויות:

א. חיל האוויר והצבא הסדיר מספיקים כדי לבלום כל התקפה.

לאורך תעלת סואץ הוקם קו ביצורים חזק שנקרא "קו בר-לב", והתפיסה הייתה שאין ביכולת המצרים לפרוץ אותו (בפועל, קו המעוזים נפרץ ותוך מספר ימים הוא נכבש ע"י המצרים למעט מעוז אחד).

ב. מצרים לא תפתח במלחמה, עקב חשש מעוצמת חיל האוויר הישראלי

המודיעין הישראלי טען כי תחילה על מצרים לבנות את כוחה ועל כן מלחמה אינה צפויה לפני 1975.

לאור הצלחת חיל האוויר במלחמת ששת הימים, ישראל המשיכה להסתמך על חיל האוויר מתוך אמונה כי הוא יכריע את המלחמה העתידית בכוח העליונות האווירית. בפועל במלחמה הסתבר כי טילי קרקע-אוויר שהיו בידי המצרים גרמו לחיל אוויר אבדות כבדות.

ג. המודיעין הישראלי יגלה בזמן את ההכנות למלחמה.

כיום מתברר שבידי ישראל היה מספיק מידע מודיעיני כדי לצפות שמתקפה סורית ומצרית עומדת להתרחש בקרוב, אך ידיעות אלו לא תורגמו נכון בשל אותה קונספציה שגויה. ביטחונו של המודיעין בעמדתו היה כה גדול עד כי כחודש לפני המלחמה הוא דחה גם ידיעות אמינות בדבר המלחמה העומדת

בפתח. מעבר לכך, ב-25 בספטמבר חוסיין, מלך ירדן, הגיע לפגישה חשאית עם ראש הממשלה גולדה מאיר, ודיווח לה על כוונות מצרים וסוריה לצאת למלחמה. אולם ראשי המודיעין דבקו בעמדתם כי "הסבירות למלחמה נמוכה ביותר".

מנהיגי סוריה ומצרים, ובייחוד סאדאת נשיא מצרים, ניצלו את תחושת האופוריה בישראל ואת הקונספציה השגויה והשחצנית כדי להטעות את מערכת המודיעין הישראלית, ולתפוס את צה"ל לא מוכן ומופתע.

הצעדים שנקטו מצרים וסוריה לפני המלחמה

גירוש היועצים הסובייטים- ביולי 1972 גירשה מצרים מתחומה את היועצים הסובייטים. צעד זה אשר העיד על עצמאותו של סאדאת דווקא הפחית את הכוונות בישראל, שכן נראה שללא תמיכה מבריה"מ הצבא המצרי אינו מסוגל לאיים על צה"ל.

חימוש צבא מצרים- באוקטובר 1972 הורה סאדאת לצבאו להתכונן למלחמה. הוא הפנה משאבים לקליטת נשק מודרני ולשיפור איכות הכוחות הלוחמים, גיוס בוגרי אוניברסיטאות לקצונה ותרגול הצבא לקראת מלחמה.

יצירת אווירת שגרה- סאדאת ידע כי כדי לנצח עליו להפתיע את ישראל ולכן נקט בפעולות הטעיה רבות:

מצרים וסוריה הצליחו ליצור רושם כי יש ביניהן מחלוקת ויצרו דיס-אינפורמציה (פיזור מידע לא נכון), ושמרו על סוד המלחמה בקרב חוג צר ביותר של אנשים.

בחזית מצרים התנהל תרגיל גיוס מילואים (23 תרגילים כאלה נערכו בשנת 1973 במצרים כחלק מהונאה מצרית). חיילים מצרים הסתובבו ללא חגור ודגו בתעלה, נערך רישום כוזב של חיילים לנסיעה למכה, פורסם בהרחבה כי מצרים אינה מוכנה למ

ריכוז כוחות צבא בגבולות: כבר בתחילת ספטמבר עיבתה סוריה את קו החזית הסורית בסוללות ארטילריה ויחידות חי"ר וכן העלתה כל פעם מחדש את הכוונות בחיל האוויר ובזרוע היבשה הסורית. בנוסף בשבוע האחרון של ספטמבר 1973 הועברו כוחות למצרים עבר חזית התעלה, וכן העלו המצרים את הכוונות בחיל האוויר המצרי, הצי הימי, כוחות ההגנה האווירית וחלק מכוחות היבשה המצריים.

תוצאות המלחמה (בטווח המידי)

ניצחון מר- בימים הראשונים, צה"ל נחל תבוסות בכל החזיתות: המצרים חצו את תעלת סואץ, השתלטו על המוצבים הישראליים ובמקביל, הסורים כבשו את

רוב רמת הגולן. לאחר גיוס כל כוחות המילואים, צה"ל החל להתאושש, תחילה בגזרת רמת הגולן ולאחר מכן גם במלחמה נגד מצרים. עד שנחתם הסכם הפסקת האש, ב-24 באוקטובר 1973, צה"ל שיחרר את רמת הגולן והשתלט על מוצבים סוריים חשובים, ובדרום- חצה את התעלה וחדר לעומק מצרים (עד 80 ק"מ מקהיר), תוך שהוא מצליח להסב אבדות קשות לצבא המצרי והסורי.

למרות הישגיו הצבאיים לא נתפס צה"ל כצבא שהצליח להשיג ניצחון מזהיר, אלא רווחה בציבור תחושה שישראל נחלצה מסכנה ממשית לקיומה בקושי רב.

אבידות קשות- מלחמת יום כיפור הביאה את השכול והכאב לבתים רבים בישראל: במלחמה נהרגו 2,569 חיילי צה"ל, כ- 7,500 נפצעו ו-301 נפלו בשבי. כמות הנפגעים הובילה לתחושה קשה בציבור ולשבירת האופוריה, שרווחה מאז מלחמת ששת הימים. ההפתעה בראשית המלחמה, קריסת התכנונים הצבאיים, האבידות הרבות בחיילים (כ-2,600 הרוגים) ובנשק, כל אלה חייבו בחינה חדשה של הסיבות שהובילו למצב זה. בציבור הישראלי דובר על "מחדל" ונשמעו טענות קשות כלפי הממשלה וכנגד ראשי מערכת הביטחון. תחושות אלו באו לידי ביטוי בפוליטיקה, בצבא ובחברה.

השפעות המלחמה

השפעות המלחמה על מדינת ישראל

1. מחאה ציבורית והתפטרות ראש הממשלה והרמטכ"ל- מלחמת יום הכיפורים נתפסה כמחדל, עקב חוסר המוכנות של צה"ל למלחמה. בעקבות לחץ ציבורי ותחושת המחדל, הוחלט להקים ועדת חקירה ממלכתית, ועדת אגרנט, אשר בראשה עמד נשיא בית המשפט העליון שמעון אגרנט. הוועדה דרשה את פיטורי הרמטכ"ל (דוד אלעזר), ראש אמ"ן (אלי זעירא) ואלוף פיקוד הדרום שמואל גונן (גורודיש), אך סירבה לחקור את אחריותם של אנשים מהתחום הפוליטי.

אולם, למרות שועדת אגרנט לא חקרה את הפוליטיקאים, חוסר האמון כלפי הדרג המדיני הולידו תנועות מחאה אשר נטלו בהן חלק חיילים וקצינים לשעבר שתבעו את התפטרות ראשי השלטון האחראים למחדל ודרשו שינויים מרחיקי לכת במערכת הפוליטית. בעקבות מחאה זו התפטרו ראש הממשלה גולדה מאיר ושר הביטחון משה דיין. כתוצאה מכך, שניהם נאלצו לפרוש.

2. סלילת הדרך להסכם שלום עם מצרים- הן ההישגים של הצבא המצרי בתחילת המלחמה והן מתקפת הנגד המרשימה של ישראל – הניעו מחדש את התהליך המדיני וסללו את הדרך לביקורו הדרמטי של הנשיא המצרי, אנואר סאדאת, בירושלים בספטמבר 1977 ולחתימת הסכם השלום עם מצרים ב-1979.

הישגי הצבא המצרי שינו את התפיסה הישראלית והוכיחו למנהיגי המדינה כי מצרים אינה חלשה ושהיא עלולה להסב נזקים ביטחוניים גדולים, ועל כן יש להגיע איתה לשלום.

3. סלילת הדרך למהפך הפוליטי ב-1977- מלחמת יום כיפורים יצרה את התנאים למהפך הפוליטי ב-1977. עד אז שלט "המערך" (בעבר נקרא מפא"י). המחאה ציבורית שהתעוררה בישראל הביאה לפרישתם של ראש הממשלה ושר הביטחון ויצרה בקרב הציבור תחושה כי לא רק המנהיגים האלה סרוחו, אלא כל הנהגת המדינה שגתה ויש צורך להחליפה. אווירה זו באה לידי ביטוי כאשר מפלגת "חירות" (הליכוד בימינו) בראשות מנחם בגין זכתה בבחירות בשנת 1977 ולראשונה הוקמה ממשלת ימין.

4. **פגיעה כלכלית-** המלחמה הסבה נזק כלכלי עצום וחמור לישראל. ארה"ב, אשר סייעה לישראל מדינית וכלכלית, כיסתה רק כשליש מהנזק וכך מצאה את עצמה מדינת ישראל בחובות ובקשיים חמורים. בעקבות זאת הטילה המדינה מלווה מלחמה על הציבור וצמצמה את מענקי הרווחה לשכבות החלשות. המשק נקלע לקיפאון ולאינפלציה גבוהה, מה שהגביר את המצוקה הכלכלית.

5. החרפת הויכוח על עתיד השטחים הכבושים: אחרי מלחמת יום הכיפורים גבר הויכוח על החזקת השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים. בצידו הימני של המתרס ניצב "גוש אמונים" שנוסד חודשים ספורים לאחר המלחמה. התנועה דגלה בהחלת הריבונות הישראלית על כל שטחי עזה, יהודה ושומרון, סיני והגולן. התנועה כללה בעת הקמתה גם חילוניים וגם דתיים. מטרתה הייתה להתיישב בשטחים אלה. בצדו השמאלי של המתרס ניצבה תנועת "שלום עכשיו" שנוסדה ב-1978 לאחר ביקור סאדאת, שקראה לויתור על השטחים תמורת שלום. לאחר המלחמה אכן קמו התיישבויות רבות בשטחי הגדה המערבית.

6. פגיעה בתחושת הביטחון בישראל- תחושת הביטחון של הציבור הישראלי נפגעה באופן חמור, על אף התפנית המדהימה שבוצעה ע"י צה"ל לקראת סוף המלחמה. הרגשת האופוריה והעוצמה התחלפו בתחושה קשה ובהבנה שישראל אינה בלתי מנוצחת. מלחמת יום הכיפורים מסמלת את סופה של תקופת האופוריה הגדולה, שהייתה בארץ. מחדל מלחמת יום הכיפורים פגע קשות ביוקרה של צה"ל, שנחשב כצבא בלתי מנוצח ובעל מוניטין עולמי. יוקרתו של צה"ל ירדה גם בקרב אזרחי ישראל. בתקופת האופוריה, כל אלוף

בצה"ל היה זוכה לכבוד אדיר ברחוב, אך לאחר המלחמה, כבר פסקה תופעת ההערצה אל צה"ל.

השפעות המלחמה על מדינות ערב

השפעה על מצרים- למרות ההפסד הצבאי, המלחמה השיבה לעם המצרי את גאוותו הלאומית, שנפגעה קשה במלחמת ששת הימים. סאדאת זכה למעמד של מנהיג בעל שיעור קומה, שהצליח לשבור את מיתוס העליונות הצבאית המוחלטת של ישראל. עם זאת, המלחמה גם הוכיחה למנהיגי מצרים כי לא ניתן להביס את ישראל והכרה זו סללה את הדרך לחידוש המשא ומתן המדיני בין המדינות:

בעקבות המלחמה נחתמו הסכמי הפרדת הנשק, אשר בו ישראל נסוגה מגדת התעלה.

בנובמבר 1977 הגיע סאדאת לביקור בישראל והדבר הוביל לחתימת הסכם שלום בין המדינות ב-1979, במסגרתו הוחזרה סיני למצרים.

הישג נוסף של סאדאת היה בחידוש היחסים הדיפלומטיים המלאים עם ארה"ב. בתחילת 1974 החל לזרום סיוע כלכלי אמריקני למצרים.

השפעה על סוריה- בסוף מאי 1974 נחתם הסכם עם סוריה על הפרדת כוחות ועל אזור חיץ שאויש על ידי האו"ם. סוריה לא הייתה מוכנה להגיע למו"מ ללא התחייבות ישראלית מוקדמת לסגת מרמת הגולן. לכן נשארה רמת הגולן בידי ישראל. בניגוד למצרים הסכם הפרדת הכוחות לא הביא לצעדים בכיוון של הסכם שלום. סוריה המשיכה לתמוך בארגוני המחבלים שפעלו מלבנון אך דאגה כי משטחה לא יצאו מחבלים לפעולות נגד ישראל ובגבול הסורי נשמר השקט.